

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

SEMINÁRNÍ PRÁCE Z ALGEBRY
ELEMENTY LINEÁRNÍ ALGEBRY

1999/2000

CIFRIK

Základní pojmy

Binární relace R

Binární relace R mezi množinami A, B je libovolná podmnožina R kartézského součinu množin A, B . Pro dva prvky $a \in A, b \in B$ takové, že $(a, b) \in R$, píšeme též aRb a čteme „(prvek) a je v relaci R s (prvkem) b “.

Binární relace je :

- reflexivní, jestliže platí $\forall x \in M : xRx$
- ireflexivní, jestliže platí $\forall x \in M : \text{non } xRx$
- symetrická, jestliže platí $\forall x, y \in M : (xRy \Rightarrow yRx)$
- antisymetrická, jestliže platí $\forall x, y \in M : (xRy \wedge yRx) \Rightarrow x = y$
- tranzitivní, jestliže platí $\forall x, y, z \in M : (xRy \wedge yRz) \Rightarrow xRz$
- konektivní, jestliže platí $\forall x, y \in M : (xRy \vee x = y \vee yRx)$

Binární relace U na množině M se nazývá

- (neostré) uspořádání na množině M , je-li reflexivní, antisymetrická a tranzitivní
- ostré uspořádání na množině M , je-li ireflexivní, antisymetrická a tranzitivní
- (ostré či neostré) lineární uspořádání na množině M , jestliže je (ostrým či neostrým) uspořádáním na M a je navíc konektivní.

Příklad 1.

Je dána množina $A = \{1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8\}$.

- a) Určeme výčtem prvků binární relaci $R = \{(x, y) \in A^2; x / y \wedge x < y \wedge x > 1\}$
- b) Určeme 1. a 2. obor binární relace R .
- c) Určeme výčtem prvků relaci R^{-1} doplňkovou k R .

ad a) $R = \{[2, 4], [2, 6], [2, 8], [3, 6], [4, 8]\}$

ad b) první obor $O_1(R) = \{2, 3, 4\}$, druhý obor $O_2(R) = \{4, 6, 8\}$

ad c) $\forall [x, y] \in A^2; [x, y] \in R^{-1} \Leftrightarrow [y, x] \in R$

To znamená, že relaci R^{-1} vytvoříme z relace R záměnou pořadí složek ve všech uspořádaných dvojicích relace R . Tedy

$$R^{-1} = \{[4, 2], [6, 2], [8, 2], [6, 3], [8, 4]\}$$

Příklad 2.

Nechť M je množina přímek v rovině. Definujme relaci R takto: pRq znamená, že přímka p nemá společný bod s přímkou q . Které vlastnosti má relace R ?

Relace R není reflexivní, protože přímka p má sama se sebou dokonce nekonečně mnoho společných bodů. Relace R je symetrická, protože zřejmě p má společný bod s q , právě když q má společný bod s p . Relace není tranzitivní. Kdyby byla tranzitivní, znamenalo by to, že nemá-li p společný bod s q a současně nemá q společný bod s r , pak p nemá společný bod s r . Zvolme speciálně $p \neq q, pRq$, tj. $p \neq q, p \parallel q$, a $r = p$. Pak zřejmě pRq, qRp , ale p není v relaci R sama se sebou.

Zobrazení

Def.I. Zobrazení (funkce) f množiny A do množiny B (označení $f : A \rightarrow B$) je jakákoli relace mezi množinami A, B taková, že pro každé $a \in A$ existuje právě jeden prvek $b \in B$ takový, že $(a, b) \in f$. Prvek b nazýváme hodnotou zobrazení f v bodě a (příp. obrazem prvku a při zobrazení f) a píšeme stručně $b = f(a)$. Prvek a nazýváme vzorem prvku b při zobrazení f .

Definiční obor $D(f)$ zobrazení f je množina $D(f) = \{x \in A; \exists b \in B : b = f(x)\}$.

Obor hodnot $H(f)$ zobrazení f je množina $H(f) = \{y \in B; \exists x \in A : y = f(x)\}$.

Def.II. Zobrazením z množiny A do množiny B rozumíme takovou podmnožinu f množiny $A \times B$, pro kterou platí :

$$(\forall x \in A)(\forall y_1, y_2 \in B) \{[(x, y_1) \in f \wedge (x, y_2) \in f] \Rightarrow y_1 = y_2\}.$$

Zobrazení $f : A \rightarrow B$ se nazývá

- **prosté (injekce)**, jestliže pro libovolná $x_1, x_2 \in D(f)$ platí: Je-li $x_1 \neq x_2$, je $f(x_1) \neq f(x_2)$ (tj. každým dvěma různým vzorům přísluší dva různé obrazy);
- **na (surjekce)**, je-li $H(f) = B$;
- **vzájemně jednoznačné (bijekce)**, jestliže je zároveň prosté a na (tj. $D(f) = A, H(f) = B$ a f je prosté).

Binární operace

(Binární) operaci \odot na množině M rozumíme každé **zobrazení** (celého) kartézského součinu $M \times M$ do M . Není-li definičním oborem celá množina $M \times M$ hovoříme o parciální nebo též částečné operaci.

Říkáme, že operace \odot na množině M

- je komutativní, jestliže $(\forall a, b \in M) a \odot b = b \odot a$
- je asociativní, jestliže $(\forall a, b, c \in M) (a \odot b) \odot c = a \odot (b \odot c)$,
- má neutrální prvek n , jestliže $(\exists n \in M)(\forall c \in M) n \odot c = c \odot n = c$
- má agresivní prvek a , jestliže $(\exists a \in M)(\forall c \in M) a \odot c = c \odot a = a$
- má inverzní prvek c^{-1} ke každému prvku c , jestliže existuje neutrální prvek n a platí $(\forall c \in M)(\exists c^{-1} \in M) c \odot c^{-1} = c^{-1} \odot c = n$.

Grupa

Grupou rozumíme uspořádanou dvojici (G, \odot) , kde G je neprázdná množina, tzv. nosič grupy G , a \odot je **binární operace** na G , která je asociativní, má neutrální prvek a ke každému prvku i prvek inverzní. Je-li navíc operace \odot komutativní, hovoříme o komutativní (neboli Abelově) grupě.

Číselné těleso

Číselným tělesem rozumíme uspořádanou trojici $(T, +, \cdot)$, kde T je podmnožina množiny komplexních čísel \mathbb{C} taková, že $0 \in T, 1 \in T$ a platí:

$(\forall x, y \in T)(x + y \in T \wedge x \cdot y \in T)$ (je uzavřená na sčítání a násobení)

$(\forall x \in T)(-1) \cdot x \in T$ (je uzavřená na opačné prvky)

$(\forall x \in T)(x \neq 0 \Rightarrow \frac{1}{x} \in T)$ (je uzavřená na převrácené hodnoty nenulových prvků)

Obecně číselným tělesem rozumíme každou uspořádanou trojici $(T, *, \circ)$, kde T je aspoň dvouprvková množina; $*, \circ$ jsou operace na T a platí $(x, y, z \in T)$:

$$\begin{array}{ll} x * y = y * x & x \circ y = y \circ x \\ (x * y) * z = x * (y * z) & (x \circ y) \circ z = x \circ (y \circ z) \\ (\exists 0 \in T)(\forall x) \ 0 * x = x & (\exists 1 \in T)(\forall x) \ 1 \circ x = x \\ (\forall x)(\exists -x \in T) \ x * (-x) = 0 & (\forall x \neq 0)(\exists x^{-1} \in T) \ x \circ x^{-1} = 1 \\ (x * y) \circ z = (x \circ z) * (y \circ z) & \text{(distributivita operace } \circ \text{ vzhledem k operaci } *) \end{array}$$

Aritmetický vektor

Nechť T je [těleso](#), n přirozené číslo. Uspořádanou n -tici $\underline{x} = \{x_1, x_2, \dots, x_n\}$, kde

$x_i \in T, i = 1, 2, \dots, n$, nazveme n -rozměrným aritmetickým vektorem nad tělesem T . Prvek x_i nazýváme i -tým členem aritmetického vektoru \underline{x} . Množinu všech n -rozměrných aritmetických vektorů nad T budeme značit $V_n(T)$.

Rovnost dvou aritmetických vektorů

Dva vektory $\underline{x}, \underline{y}$ se sobě rovnají, právě když $x_i = y_i, i = 1, 2, \dots, n$.

Součet dvou aritmetických vektorů

$$\underline{x} + \underline{y} = (x_1 + y_1, x_2 + y_2, \dots, x_n + y_n)$$

 α -násobek

$$\alpha \underline{x} = \{\alpha x_1, \alpha x_2, \dots, \alpha x_n\}$$

Nulový aritmetický vektor

$\underline{0} = (0, 0, \dots, 0)$, tj. všechny členy jsou rovny nulovému prvku tělesa T .

Lineární kombinace

Nechť a_1, a_2, \dots, a_k jsou vektory z $V_n(T)$, $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_k$ prvky z T . Aritmetický vektor

$$\underline{x} = \alpha_1 \underline{a}_1 + \alpha_2 \underline{a}_2 + \dots + \alpha_k \underline{a}_k$$

nazýváme lineární kombinací [aritmetických vektorů](#) a_1, a_2, \dots, a_k s koeficienty $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_k$.

triviální lineární kombinací - nazýváme lineární kombinaci, která má všechny koeficienty rovné nulovému prvku 0 z tělesa T

netriviální lineární kombi. - jestliže je aspoň jeden koeficient různý od 0

nulová lineární kombinace - jestliže pro prvky $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_k \in T$ a vektory

$a_1, a_2, \dots, a_k \in V(T)$ platí: $\alpha_1 \underline{a}_1 + \alpha_2 \underline{a}_2 + \dots + \alpha_k \underline{a}_k = \underline{0}$.

Lineární závislost a nezávislost vektorů**závislé** – existuje nulová netriviální lineární kombinace**nezávislé** – existuje pouze triviální lineární kombinace**Příklad 3.**

Rozhodneme, zda následující vektory z aritmetického vektorového prostoru R^3 nad R jsou lineárně závislé nebo nezávislé.

$$\underline{u} = (3, 2, 7), \quad \underline{v} = (1, 1, 1), \quad \underline{w} = (2, 0, 3)$$

Rozhodnout, zda vektory $\underline{u}, \underline{v}, \underline{w}$ jsou lineárně závislé resp. nezávislé, znamená rozhodnout, zda rovnice $c_1 \underline{u} + c_2 \underline{v} + c_3 \underline{w} = \underline{0}$ má nenulové resp. pouze nulové řešení. Tuto rovnici lze přepsat na soustavu

$$3c_1 + c_2 + 2c_3 = 0$$

$$2c_1 + c_2 = 0.$$

$$7c_1 + c_2 + 3c_3 = 0$$

Tato soustava má pouze triviální řešení $c_1 = c_2 = c_3 = 0$, takže vektory $\underline{u}, \underline{v}, \underline{w}$ jsou LN. Pozn. O nezávislosti vektorů $\underline{u}, \underline{v}, \underline{w}$ lze rozhodnout též na základě výpočtu determinantu matice soustavy. (Soustava rovnic má pouze triviální řešení právě tehdy, když determinant matice soustavy není 0).

$$\begin{vmatrix} 3 & 1 & 2 \\ 2 & 1 & 0 \\ 7 & 1 & 3 \end{vmatrix} = 9 + 4 + 0 - 14 - 0 - 6 = -7 \neq 0 \Rightarrow \text{lineárně nezávislé}$$

Příklad 4.

Určeme reálné číslo b tak, aby vektory $\underline{u}, \underline{v}, \underline{w}$ z aritmetického vektorového prostoru R^3 nad R byly lineárně závislé.

$$\underline{u} = (1, 2, 3), \quad \underline{v} = (3, 1, 4), \quad \underline{w} = (b, 4, 11)$$

Aby vektory $\underline{u}, \underline{v}, \underline{w}$ byly lineárně závislé, musí existovat čísla $c_1, c_2, c_3 \in R$, z nichž aspoň jedno je nenulové, a platí $c_1 \underline{u} + c_2 \underline{v} + c_3 \underline{w} = \underline{0}$. Zkoumáme tedy, pro které hodnoty parametru b má soustava

$$c_1 + 3c_2 + b \cdot c_3 = 0$$

$$2c_1 + c_2 + 4c_3 = 0$$

$$3c_1 + 4c_2 + 11c_3 = 0$$

nulové řešení.

Odečtením 1. a 2. rovnice od 3. rovnice dostaneme

$$(7-b)c_3 = 0.$$

Snadno zjistíme, že pro $b \neq 7$ je $c_3 = c_1 = c_2 = 0$ a pro $b = 7$ má soustava nekonečně mnoho řešení, tedy pro $b = 7$ jsou vektory $\underline{u}, \underline{v}, \underline{w}$ lineárně závislé.

Příklad 5.

Určeme všechny hodnoty $a \in R$, pro které je vektor \underline{v} lineární kombinací vektorů $\underline{u}_1, \underline{u}_2, \underline{u}_3$.

$$\underline{u}_1 = (3, 2, 5), \quad \underline{u}_2 = (2, 4, 7), \quad \underline{u}_3 = (5, 6, a), \quad \underline{v} = (1, 3, 5)$$

Vektor \underline{v} je lineární kombinací vektorů $\underline{u}_1, \underline{u}_2, \underline{u}_3$ právě tehdy, když existují $c_1, c_2, c_3 \in R$ taková, že $\underline{v} = c_1 \underline{u}_1 + c_2 \underline{u}_2 + c_3 \underline{u}_3$, tzn. když soustava rovnic

$$3c_1 + 2c_2 + 5c_3 = 1$$

$$2c_1 + 4c_2 + 6c_3 = 3$$

$$5c_1 + 7c_2 + a \cdot c_3 = 5$$

má aspoň jedno řešení.

Podle [Frobeinovy věty](#) je tato soustava řešitelná právě tehdy, když je hodnost matice soustavy

$$\underline{A} = \begin{pmatrix} 3 & 2 & 5 \\ 2 & 4 & 6 \\ 5 & 7 & a \end{pmatrix}$$

rovna hodnosti rozšířené matice soustavy

$$\underline{A}' = \left(\begin{array}{ccc|c} 3 & 2 & 5 & 1 \\ 2 & 4 & 6 & 2 \\ 5 & 7 & a & 5 \end{array} \right).$$

Matici \underline{A}' upravíme na trojúhelníkový tvar:

$$\underline{A}' = \left(\begin{array}{ccc|c} 3 & 2 & 5 & 1 \\ 2 & 4 & 6 & 2 \\ 5 & 7 & a & 5 \end{array} \right) \approx \left(\begin{array}{ccc|c} 3 & 2 & 5 & 1 \\ 2 & 4 & 6 & 2 \\ 0 & 1 & a-11 & 1 \end{array} \right) \approx \left(\begin{array}{ccc|c} 3 & 2 & 5 & 1 \\ 0 & 8 & 8 & 7 \\ 0 & 1 & a-11 & 1 \end{array} \right) \approx \left(\begin{array}{ccc|c} 3 & 2 & 5 & 1 \\ 0 & 8 & 8 & 7 \\ 0 & 0 & a-12 & \frac{1}{8} \end{array} \right)$$

Vidíme, že pro $a \neq 12$ je $h(\underline{A}) = h(\underline{A}') = 3$, tedy soustava je řešitelná (protože hodnost matice soustavy je rovna počtu neznámých, je toto řešení právě jedno). To znamená, že vektor \underline{v} je lineární kombinací vektorů $\underline{u}_1, \underline{u}_2, \underline{u}_3$ pro libovolné reálné $a \neq 12$.

Pamatujme:

Neexistuje ani jedna oblast matematiky, a to ať je jakkoli abstraktní, která by se jednou nedala aplikovat na jevy reálného světa.

N.I.Lobačevskij

Matice

Nechť T je [těleso](#). Obdélníkovou tabulku prvků z T sestavených do m řádků a n sloupců nazýváme matici typu (m, n) nad tělesem T . Je-li $m = n$, hovoříme o čtvercové matici n -tého řádu.

Matice \underline{A} přiřazuje každé dvojici $(i, k), i = 1, 2, \dots, m, k = 1, 2, \dots, n$ prvek z T , který označujeme a_{ik} a nazýváme prvkem matice \underline{A} v i -tém řádku a k -tém sloupci. Matici \underline{A} zapisujeme

$$\underline{A} = \begin{pmatrix} a_{11}, a_{12}, \dots, a_{1n} \\ a_{21}, a_{22}, \dots, a_{2n} \\ \dots \\ a_{m1}, a_{m2}, \dots, a_{mn} \end{pmatrix}$$

nebo zkráceně

$$\underline{A} = (a_{ik})_{\substack{i=1,\dots,m \\ k=1,\dots,n}}.$$

pokud je z textu známo m, n , píšeme pouze $\underline{A} = (a_{ik})$. Aritmetický vektor $(a_{i1}, a_{i2}, \dots, a_{in})$ se nazývá i -tý řádek, aritmetický vektor $(a_{1k}, a_{2k}, \dots, a_{mk})$ k -tý sloupec matice \underline{A} .

Diagonála a diagonální matice

Nechť $\underline{A} = (a_{ik})$ je matice typu (m, n) . Aritmetický vektor $(a_{11}, a_{22}, \dots, a_{rr})$, kde $r = \min(m, n)$, se nazývá (hlavní) diagonála matice \underline{A} . Prvky $a_{ii}, i = 1, 2, \dots, r$, se nazývají diagonální prvky. Matice $\underline{A} = (a_{ik})$, která má mimo hlavní diagonálu samé 0, tj. $a_{ik} = 0$ pro $i \neq k$, se nazývá diagonální.

Jednotková matice

Jednotkovou matici \underline{A} n -tého řádu nazýváme diagonální matici $\underline{E} = (e_{ik})$ n -tého řádu, pro níž platí $e_{ii} = 1$ pro všechna $i = 1, 2, \dots, n$. (Jednotková matice stupně n je čtvercová matice $\underline{E} = (e_{ik})$ stupně n mající v hlavní diagonále všude prvek 1 a všude jinde prvek 0.)

Transponovaná matice

Transponovaná matice k matici $\underline{A} = (a_{ik})$ typu (m, n) je matice $\underline{B}^T = (b_{ik})$ typu (n, m) , pro kterou platí $a_{ik} = b_{ik}, i = 1, 2, \dots, m, k = 1, 2, \dots, n$. (Transponovanou matici \underline{A}^T dostaneme z matice \underline{A} tak, že vzájemně vyměníme řádky a sloupce v matici \underline{A}).

Příklad 6.

Určeme transponované matice k maticím

$$\underline{A} = \begin{pmatrix} 2 & 4 & -1 \\ 5 & -2 & -3 \\ 4 & 0 & 1 \end{pmatrix}, \quad \underline{B} = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 0 & -2 & 1 \\ -3 & 6 & -3 \end{pmatrix}$$

$$\underline{A}^T = \begin{pmatrix} 2 & 5 & 4 \\ 4 & -2 & 0 \\ -1 & -3 & 1 \end{pmatrix}, \quad \underline{B}^T = \begin{pmatrix} 1 & 0 & -3 \\ 2 & -2 & 6 \\ 3 & 1 & -3 \end{pmatrix}$$

Matice symetrická a antisymetrická

Matice \underline{A} se nazývá symetrická (antisymetrická), jestliže platí

$$\underline{A} = \underline{A}^T \quad (\underline{A} = -\underline{A}^T).$$

Trojúhelníková matice

zobecněná : právě když matice $\underline{A} = (a_{ik})$ typu (m, n)

^a má pouze nenulové řádky,

^b jsou-li a_{ik}, a_{rs} vedoucí prvky takové, že $i < r$, pak $k < s$.

redukovaná : právě když je u zobecněné trojúhelníkové matice $\underline{A} = (a_{ik})$ typu (m, n)

^a každý vedoucí prvek je roven 1,

^b nad každým vedoucím prvkem jsou ve sloupci pouze 0.

Čtvercové matice: regulární × singulární

Čtvercovou matici \underline{A} n -tého řádu nazveme **regulární** jestliže $\text{hod } \underline{A} = n$,

čtvercovou matici \underline{A} n -tého řádu nazveme **singulární** jestliže $\text{hod } \underline{A} < n$.

(Regulární matici nazýváme čtvercovou matici n -tého řádu, jejíž hodnota je rovna n .

V opačném případě mluvíme o singulární matici.)

Matice \underline{A} je regulární je-li determinant $\det \underline{A} \neq 0$. K regulární matici existuje inverzní matice.

Řádkový prostor

Řádkovým prostorem matice \underline{A} rozumíme podprostor vektorového prostoru $V_n(T)$

generovaný všemi řádky matice \underline{A} .

Hodnota matice

Hodnotu matice $\underline{A} = (a_{ik})$ typu (n, m) nazýváme dimenzi jejího řádkového prostoru.

Elementární úpravy

Elementární řádkové (sloupcové) úpravy:

^a změna pořadí řádků (resp. sloupců) matice \underline{A}

^b nahrazení řádku (resp. sloupce) matice \underline{A} jeho α -násobkem, kde $\alpha \in T, \alpha \neq 0$.

^c nahrazení řádku (resp. sloupce) matice \underline{A} jeho součtem s α -násobkem, $\alpha \in T$, jiného řádku matice \underline{A} .

^d vynechání řádku (resp. sloupce), který je lineární kombinací ostatních řádků (resp. sloupců)

Dvě matice jsou **ekvivalentní**, právě když lze jednu z druhé získat konečným počtem elementárních úprav řádků.

Příklad 7.

Určeme hodnotu matice

$$\underline{A} = \begin{pmatrix} 3 & -2 & 1 & 0 \\ 4 & 0 & 2 & -3 \\ 11 & -4 & 13 & -1 \\ 2 & -1 & 5 & 1 \end{pmatrix}.$$

Pomocí elementárních řádkových a sloupcových úprav převedeme matici \underline{A} na ekvivalentní zobecněnou trojúhelníkovou matici:

$$\begin{pmatrix} 3 & -2 & 1 & 0 \\ 4 & 0 & 2 & -3 \\ 11 & -4 & 13 & -1 \\ 2 & -1 & 5 & 1 \end{pmatrix} \approx \begin{pmatrix} -1 & 2 & 5 & 1 \\ -2 & 3 & 1 & 0 \\ 0 & 4 & 2 & -3 \\ -4 & 11 & 13 & -1 \end{pmatrix} \approx \begin{pmatrix} -1 & 2 & 5 & 1 \\ 0 & -1 & -9 & -2 \\ 0 & 4 & 2 & -3 \\ 0 & 5 & 11 & -1 \end{pmatrix} \approx$$

$$\approx \begin{pmatrix} -1 & 2 & 5 & 1 \\ 0 & -1 & -9 & -2 \\ 0 & 0 & -34 & -11 \\ 0 & 0 & -34 & -11 \end{pmatrix} \approx \underline{\underline{\begin{pmatrix} -1 & 2 & 5 & 1 \\ 0 & -1 & -9 & -2 \\ 0 & 0 & -34 & -11 \\ 0 & 0 & -34 & -11 \end{pmatrix}}}$$

Hodnost matice \underline{A} je 3.

Rovnost matic

Matice $\underline{A} = (a_{ik})$ typu (m, n) a $\underline{B} = (b_{ik})$ typu (r, s) se sobě rovnají, právě když platí: $m = r$, $n = s$, $a_{ik} = b_{ik}$ pro všechna $i = 1, 2, \dots, m$, $k = 1, 2, \dots, n$.

Součet matic

Nechť jsou dány matice $\underline{A} = (a_{ik})$, $\underline{B} = (b_{ik})$ téhož typu (m, n) nad týmž tělesem T . Součtem matic \underline{A} a \underline{B} nazýváme matici $\underline{C} = (c_{ik})$ typu (m, n) definovanou předpisem

$$c_{ik} = a_{ik} + b_{ik}, \quad i = 1, 2, \dots, m, \quad k = 1, 2, \dots, n.$$

Píšeme $\underline{C} = \underline{A} + \underline{B}$.

Platí:

$$\text{a) } \underline{A} + \underline{B} = \underline{B} + \underline{A}$$

$$\text{b) } \underline{A} + (\underline{B} + \underline{C}) = (\underline{A} + \underline{B}) + \underline{C}$$

$$\text{c) } \underline{A} + \underline{0} = \underline{0} + \underline{A} = \underline{A}$$

$$\text{d) } (\underline{A} + \underline{B})^T = \underline{A}^T + \underline{B}^T$$

e) $-\underline{A} = (-a_{ik})$, kde $-a_{ik}$ je opačný prvek k a_{ik} v tělese T , $-\underline{A}$ je matice opačná k matici \underline{A} , tj. platí $-\underline{A} + \underline{A} = \underline{0}$.

(Z a, b, c, e plyne, že množina matic daného typu (m, n) nad tělesem T tvoří komutativní grupu.)

Příklad 8.

Sečtěme matice \underline{A} a \underline{B} .

$$\underline{A} = \begin{pmatrix} 2 & 4 & -1 \\ 5 & -2 & -3 \\ 4 & 0 & 1 \end{pmatrix}, \quad \underline{B} = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 0 & -2 & 1 \\ -3 & 6 & -3 \end{pmatrix}$$

$$\underline{A} + \underline{B} = \begin{pmatrix} 2+1 & 4+2 & -1+3 \\ 5+0 & -2-2 & -3+1 \\ 4-3 & 0+6 & 1-3 \end{pmatrix} = \underline{\underline{\begin{pmatrix} 3 & 6 & 2 \\ 5 & -4 & -2 \\ 1 & 6 & -2 \end{pmatrix}}}$$

α -násobek matice

Nechť $\underline{A} = (a_{ik})$ je matice typu (m, n) nad tělesem T . Součinem prvků $\alpha \in T$ a matice \underline{A} nazýváme matici $\underline{C} = (c_{ik})$ typu (m, n) definovanou předpisem

$$c_{ik} = \alpha \cdot a_{ik}, i = 1, 2, \dots, m, k = 1, 2, \dots, n.$$

Píšeme $\underline{C} = \alpha \cdot \underline{A}$.

Příklad 9.

Určeme matici $\underline{D} = -2\underline{A} + 3\underline{B}$.

$$\underline{A} = \begin{pmatrix} 2 & 4 & -1 \\ 5 & -2 & -3 \\ 4 & 0 & 1 \end{pmatrix}, \quad \underline{B} = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 0 & -2 & 1 \\ -3 & 6 & -3 \end{pmatrix}$$

$$\begin{aligned} \underline{D} &= \begin{pmatrix} -2.2 & -2.4 & -2.(-1) \\ -2.5 & -2.(-2) & -2.(-3) \\ -2.4 & -2.0 & -2.1 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 3.1 & 3.2 & 3.3 \\ 3.0 & 3.(-2) & 3.1 \\ 3.(-3) & 3.6 & 3.(-3) \end{pmatrix} = \\ &= \begin{pmatrix} -4 & -8 & 2 \\ -10 & 4 & 6 \\ -8 & 0 & -2 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 3 & 6 & 9 \\ 0 & -6 & 3 \\ -9 & 18 & -9 \end{pmatrix} = \underline{\underline{\begin{pmatrix} -1 & -2 & 11 \\ -10 & -2 & 9 \\ -17 & 18 & -11 \end{pmatrix}}} \end{aligned}$$

Příklad 10.

Vypočítejme matici \underline{X} z rovnice

$$\begin{pmatrix} 6 & -5 \\ 4 & -3 \end{pmatrix} \cdot \underline{X} = \begin{pmatrix} -1 & 3 \\ 7 & 2 \end{pmatrix}$$

Rovnice je ve tvaru $\underline{A} \cdot \underline{X} = \underline{B}$ a budeme ji řešit vynásobením obou stran rovnice inverzní maticí \underline{A}^{-1} zleva: $\underline{A}^{-1} \cdot \underline{A} \cdot \underline{X} = \underline{A}^{-1} \cdot \underline{B}$, takže $\underline{X} = \underline{A}^{-1} \cdot \underline{B}$.

Určíme tedy matici \underline{A}^{-1} :

$$\begin{pmatrix} 6 & -5 & | & 1 & 0 \\ 4 & -3 & | & 0 & 1 \end{pmatrix} \approx \begin{pmatrix} 6 & -5 & | & 1 & 0 \\ 0 & \frac{1}{3} & | & -\frac{2}{3} & 1 \end{pmatrix} \approx \begin{pmatrix} 6 & 0 & | & -9 & 15 \\ 0 & \frac{1}{3} & | & -\frac{2}{3} & 1 \end{pmatrix} \approx \begin{pmatrix} 1 & 0 & | & -\frac{3}{2} & \frac{5}{2} \\ 0 & 1 & | & -2 & 3 \end{pmatrix}$$

$$\underline{A}^{-1} = \begin{pmatrix} -\frac{3}{2} & \frac{5}{2} \\ -2 & 3 \end{pmatrix}$$

$$\underline{X} = \underline{A}^{-1} \cdot \underline{B} = \begin{pmatrix} -\frac{3}{2} & \frac{5}{2} \\ -2 & 3 \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} -1 & 3 \\ 7 & 2 \end{pmatrix} = \underline{\underline{\begin{pmatrix} 19 & \frac{1}{2} \\ 23 & 0 \end{pmatrix}}}$$

Zkouška:

$$\underline{A} \cdot \underline{X} = \begin{pmatrix} 6 & -5 \\ 4 & -3 \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} 19 & \frac{1}{2} \\ 23 & 0 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -1 & 3 \\ 7 & 2 \end{pmatrix} = \underline{B}$$

Součin matic

Nechť je dána matice $\underline{A} = (a_{ik})$ typu (m, n) a matice $\underline{B} = (b_{ik})$ typu (n, p) , obě nad týmž tělesem T . Součinem matic \underline{A} , \underline{B} (v tomto pořadí!) nazýváme matici $\underline{C} = (c_{ik})$ typu (m, p) definovanou předpisem

$$c_{ik} = a_{i1}b_{1k} + a_{i2}b_{2k} + \dots + a_{in}b_{nk} = \sum_{j=1}^n a_{ij}b_{jk}, \quad i=1,2,\dots,m, k=1,2,\dots,p.$$

Píšeme $\underline{C} = \underline{A} \cdot \underline{B}$. (Podmínku pro typy matic při násobení si můžeme zapamatovat pomocí formálního vztahu $(m,n)(n,p) = (m,p)$.) !!! Násobení matic není komutativní !!!

Příklad 11.

Určeme součin matic $\underline{C} = \underline{A} \cdot \underline{B}$

$$\underline{A} = \begin{pmatrix} 2 & 4 & -1 \\ 5 & -2 & -3 \\ 4 & 0 & 1 \end{pmatrix}, \quad \underline{B} = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 0 & -2 & 1 \\ -3 & 6 & -3 \end{pmatrix}$$

$$\underline{A} \cdot \underline{B} = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{pmatrix}, \quad kde$$

$$a_{11} = 2 \cdot 1 + 4 \cdot 0 + (-1) \cdot (-3) = 5$$

$$a_{12} = 2 \cdot 2 + 4 \cdot (-2) + (-1) \cdot 6 = -10$$

$$a_{13} = 2 \cdot 3 + 4 \cdot 1 + (-1) \cdot (-3) = 13$$

$$a_{21} = 5 \cdot 1 + (-2) \cdot 0 + (-3) \cdot (-3) = 14$$

$$a_{22} = 5 \cdot 2 + (-2) \cdot (-2) + (-3) \cdot 6 = -4$$

$$a_{23} = 5 \cdot 3 + (-2) \cdot 1 + (-3) \cdot (-3) = 22$$

$$a_{31} = 4 \cdot 1 + 0 \cdot 0 + 1 \cdot (-3) = 1$$

$$a_{32} = 4 \cdot 2 + 0 \cdot (-2) + 1 \cdot 6 = 14$$

$$a_{33} = 4 \cdot 3 + 0 \cdot 1 + 1 \cdot (-3) = 9, \quad tedy$$

$$\underline{A} \cdot \underline{B} = \underline{\underline{\begin{pmatrix} 5 & -10 & 13 \\ 14 & -4 & 22 \\ 1 & 14 & 9 \end{pmatrix}}}$$

Záměnné matice

Jsou matice $\underline{A}, \underline{B}$, pro které platí $\underline{AB} = \underline{BA}$.

Frobeinova věta

soustava rovnic je řešitelná právě tehdy, když [hodnota matice](#) soustavy $\underline{A} = \begin{pmatrix} * & * \\ * & * \end{pmatrix}$,

je rovna hodnotě matice rozšířené $\underline{A}_r = \left(\begin{array}{cc|c} * & * & * \\ * & * & * \end{array} \right)$.

Adjungované matice**Příklad 12.**

Určeme adjungovanou matici $\underline{adj} \underline{A}$ k matici \underline{A} .

$$\underline{A} = \begin{pmatrix} 2 & 4 & -1 \\ 5 & -2 & -3 \\ 4 & 0 & 1 \end{pmatrix}$$

Adjungovanou matici $\underline{adj} \underline{A}$ vypočítáme tak, že každý prvek matice \underline{A} nahradíme jeho algebraickým doplňkem a takto získanou matici transponujeme:

$$\underline{adj} \underline{A} = \begin{pmatrix} \begin{vmatrix} -2 & -3 \\ 0 & 1 \end{vmatrix} & -\begin{vmatrix} 5 & -3 \\ 4 & 1 \end{vmatrix} & \begin{vmatrix} 5 & -2 \\ 4 & 0 \end{vmatrix} \\ -\begin{vmatrix} 4 & -1 \\ 0 & 1 \end{vmatrix} & \begin{vmatrix} 2 & -1 \\ 4 & 1 \end{vmatrix} & -\begin{vmatrix} 2 & 4 \\ 4 & 0 \end{vmatrix} \\ \begin{vmatrix} 4 & -1 \\ -2 & -3 \end{vmatrix} & -\begin{vmatrix} 2 & -1 \\ 5 & -3 \end{vmatrix} & \begin{vmatrix} 2 & 4 \\ 5 & -2 \end{vmatrix} \end{pmatrix}^T = \begin{pmatrix} -2 & -17 & 8 \\ -4 & 6 & 16 \\ -14 & 1 & -24 \end{pmatrix}^T = \underline{\underline{\begin{pmatrix} -2 & -4 & -14 \\ -17 & 6 & 1 \\ 8 & 16 & -24 \end{pmatrix}}}$$

Inverzní matice

Bud'te $\underline{A}, \underline{B}$ čtvercové regulární matice stupně n . Řekneme, že \underline{B} je inverzní matice k matici \underline{A} nebo že \underline{A} je inverzní maticí k matici \underline{B} , jestliže $\underline{A} \cdot \underline{B} = \underline{B} \cdot \underline{A} = \underline{E}$, kde \underline{E} je jednotková matice.

Příklad 13.

Určeme inverzní matici \underline{A}^{-1} k matici \underline{A} .

$$\underline{A} = \begin{pmatrix} 2 & 3 & 0 \\ 0 & 1 & -1 \\ -1 & 2 & 0 \end{pmatrix}$$

$$\begin{pmatrix} 2 & 3 & 0 & | & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & -1 & | & 0 & 1 & 0 \\ -1 & 2 & 0 & | & 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \approx \begin{pmatrix} 2 & 3 & 0 & | & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & -1 & | & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 7 & 0 & | & 1 & 0 & 2 \end{pmatrix} \approx \begin{pmatrix} 2 & 3 & 0 & | & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & -1 & | & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 7 & | & 1 & -7 & 2 \end{pmatrix} \approx \\ \approx \begin{pmatrix} 2 & 3 & 0 & | & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 7 & 0 & | & 1 & 0 & 2 \\ 0 & 0 & 7 & | & 1 & -7 & 2 \end{pmatrix} \approx \begin{pmatrix} 14 & 0 & 0 & | & 4 & 0 & -6 \\ 0 & 7 & 0 & | & 1 & 0 & 2 \\ 0 & 0 & 7 & | & 1 & -7 & 2 \end{pmatrix} \approx \begin{pmatrix} 7 & 0 & 0 & | & 2 & 0 & -3 \\ 0 & 7 & 0 & | & 1 & 0 & 2 \\ 0 & 0 & 7 & | & 1 & -7 & 2 \end{pmatrix} \approx \\ \approx \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 & | & \frac{2}{7} & 0 & -\frac{3}{7} \\ 0 & 1 & 0 & | & \frac{1}{7} & 0 & \frac{2}{7} \\ 0 & 0 & 1 & | & \frac{1}{7} & -\frac{7}{7} & \frac{2}{7} \end{pmatrix} \Rightarrow \underline{\underline{\underline{A}^{-1} = \frac{1}{7} \cdot \begin{pmatrix} 2 & 0 & -3 \\ 1 & 0 & 2 \\ 1 & -7 & 2 \end{pmatrix}}}}$$

Příklad 14.

Určeme inverzní matici \underline{A}^{-1} k matici \underline{A} .

$$\underline{A} = \begin{pmatrix} 2 & 4 & -1 \\ 5 & -2 & -3 \\ 4 & 0 & 1 \end{pmatrix}$$

Řešení 1 Zjistíme determinant dané matice a matici adjungovanou. Je-li determinant nenulový platí vztah

$$\underline{A}^{-1} = \frac{\text{adj } \underline{A}}{\det \underline{A}}.$$

$\det \underline{A}$ vypočteme snadno pomocí Sarrusova pravidla:

$$\det \underline{A} = \begin{vmatrix} 2 & 4 & -1 \\ 5 & -2 & -3 \\ 4 & 0 & 1 \end{vmatrix} = -4 + 0 - 48 - 8 - 0 - 20 = -80,$$

výpočet $\text{adj } \underline{A}$ je uveden v předchozím [příkladě](#), proto

$$\underline{A}^{-1} = -\frac{1}{80} \begin{pmatrix} -2 & -4 & -14 \\ -17 & 6 & 1 \\ 8 & 16 & -24 \end{pmatrix}.$$

Řešení 2 Pomocí jednotkové matice :

$$\begin{aligned} & \left(\begin{array}{ccc|ccc} 2 & 4 & -1 & 1 & 0 & 0 \\ 5 & -2 & -3 & 0 & 1 & 0 \\ 4 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 \end{array} \right) \approx \left(\begin{array}{ccc|ccc} 2 & 4 & -1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & -24 & -1 & -5 & 2 & 0 \\ 0 & -8 & 3 & -2 & 0 & 1 \end{array} \right) \approx \\ & \approx \left(\begin{array}{ccc|ccc} 2 & 4 & -1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & -24 & -1 & -5 & 2 & 0 \\ 0 & 0 & -10 & 1 & 2 & -3 \end{array} \right) \approx \left(\begin{array}{ccc|ccc} -20 & -40 & 0 & -9 & 2 & -3 \\ 0 & 240 & 0 & 51 & -18 & -3 \\ 0 & 0 & -10 & 1 & 2 & -3 \end{array} \right) \approx \\ & \approx \left(\begin{array}{ccc|ccc} -120 & 0 & 0 & -3 & -6 & -21 \\ 0 & 240 & 0 & 51 & -18 & -3 \\ 0 & 0 & -10 & 1 & 2 & -3 \end{array} \right) \approx \left(\begin{array}{ccc|ccc} 1 & 0 & 0 & \frac{120}{51} & \frac{120}{18} & \frac{120}{3} \\ 0 & 1 & 0 & -\frac{240}{51} & \frac{240}{18} & \frac{240}{3} \\ 0 & 0 & 1 & -\frac{1}{10} & -\frac{2}{10} & \frac{3}{10} \end{array} \right) \\ & \underline{A}^{-1} = \begin{pmatrix} \frac{3}{120} & \frac{6}{120} & \frac{21}{120} \\ -\frac{240}{51} & \frac{240}{18} & \frac{240}{3} \\ -\frac{1}{10} & -\frac{2}{10} & \frac{3}{10} \end{pmatrix} = -\frac{1}{80} \begin{pmatrix} -2 & -4 & -14 \\ -17 & 6 & 1 \\ 8 & 16 & -24 \end{pmatrix} \end{aligned}$$

Zkoušku správnosti lze provést ověřením platnosti vztahu $\underline{A} \cdot \underline{A}^{-1} = \underline{A}^{-1} \cdot \underline{A} = \underline{E}$, kde \underline{E} je jednotková matice.

Příklad 15.

Řešme soustavu rovnic

$$\begin{array}{rcl} 2x_1 & + & 3x_2 & & = & 1 \\ & & x_2 & - & x_3 & = & -1 \\ -x_1 & + & 2x_2 & & = & 2 \end{array}$$

Jedná se o soustavu tří rovnic o třech neznámých, přičemž determinant matice soustavy

$$\det \underline{A} = \begin{vmatrix} 2 & 3 & 0 \\ 0 & 1 & -1 \\ -1 & 2 & 0 \end{vmatrix} = 7 \neq 0,$$

takže soustava má právě jedno řešení.

Řešení 1 Úpravou rozšířené matice soustavy (Gaussova eliminační metoda):

$$\underline{A} = \left(\begin{array}{ccc|c} 2 & 3 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & -1 & -1 \\ -1 & 2 & 0 & 2 \end{array} \right) \approx \left(\begin{array}{ccc|c} 0 & 7 & 0 & 5 \\ 0 & 1 & -1 & -1 \\ -1 & 2 & 0 & 2 \end{array} \right) \approx \left(\begin{array}{ccc|c} 1 & -2 & 0 & -2 \\ 0 & 1 & -1 & -1 \\ 0 & 0 & 7 & 12 \end{array} \right)$$

Znovu jsme se přesvědčili, že soustava je řešitelná, neboť $h(\underline{A}) = h(\underline{A}') = 3$ (Frobeniova věta; \underline{A}' je matice rozšířená) a $h(\underline{A}) = n$ (n počet neznámých), takže řešení je právě jedno.

Z poslední upravené rovnice vidíme, že $7x_3 = 12$, takže $x_3 = \frac{12}{7}$. Podobně $x_2 = \frac{5}{7}$, $x_1 = -\frac{4}{7}$.

Řešení 2 Užitím [Cramerova pravidla](#):

$$x_i = \frac{\det \underline{A}_i}{\det \underline{A}},$$

kde matice \underline{A}_i vznikne z \underline{A} nahrazením i -tého sloupce pravými stranami soustavy.

Takže

$$x_1 = \frac{\begin{vmatrix} 1 & 3 & 0 \\ -1 & 1 & -1 \\ 2 & 2 & 0 \end{vmatrix}}{7} = \frac{-4}{7}$$

$$x_2 = \frac{\begin{vmatrix} 2 & 1 & 0 \\ 0 & -1 & -1 \\ -1 & 2 & 0 \end{vmatrix}}{7} = \frac{5}{7}$$

$$x_3 = \frac{\begin{vmatrix} 2 & 3 & 1 \\ 0 & 1 & -1 \\ -1 & 2 & 2 \end{vmatrix}}{7} = \frac{12}{7}$$

Řešení 3 Pomocí inverzní matice \underline{A}^{-1} k matici soustavy \underline{A} :

Danou soustavu lze přepsat ve tvaru rovnice:

$$\begin{pmatrix} 2 & 3 & 0 \\ 0 & 1 & -1 \\ -1 & 2 & 0 \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 \\ -1 \\ 2 \end{pmatrix}$$

Řešení této rovnice určíme tak, že vynásobíme zleva obě strany rovnice maticí \underline{A}^{-1} inverzní k matici \underline{A} .

Znáмым způsobem ([inverzní matice](#)) zjistíme, že

$$\underline{A}^{-1} = \frac{1}{7} \cdot \begin{pmatrix} 2 & 0 & -3 \\ 1 & 0 & 2 \\ 1 & -7 & 2 \end{pmatrix}.$$

Proto po dosazení do rovnice:

$$\begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \frac{2}{7} & 0 & -\frac{3}{7} \\ \frac{1}{7} & 0 & \frac{2}{7} \\ \frac{1}{7} & -1 & \frac{2}{7} \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} 1 \\ -1 \\ 2 \end{pmatrix}$$

$$\begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{pmatrix} = \frac{1}{7} \cdot \begin{pmatrix} -4 \\ 5 \\ 12 \end{pmatrix}$$

Odsud vidíme, že $x_1 = -\frac{4}{7}$, $x_2 = \frac{5}{7}$, $x_3 = \frac{12}{7}$.

Pamatujme:

„Matematika je jen tehdy mocným nástrojem, když spolu s ní se zavádí něco nového, když vůbec do hloubky vnímá jak fyziku, tak i matematiku, když užívá právě ty metody, které jsou pro daný případ nutné.“

Zkouší-li bezmyšlenkovitě aplikovat matematický aparát a snaží-li se kompenzovat nedostatek pochopení podstaty věci matematickými formulami, pak má stejně malou pravděpodobnost, že se dobere výsledku, jako má dítě začínající mluvit, že napíše báseň.“

A.N.Krylov

Permutace, determinanty a jejich užití

Pořadí prvků

Bud' n přirozené číslo. Pořadím prvků $1, 2, \dots, n$ rozumíme každou uspořádanou n -tici (i_1, i_2, \dots, i_n) prvků $1, 2, \dots, n$, kde se každý z prvků $1, 2, \dots, n$ vyskytuje právě jednou.

Inverze v pořadí

Inverzí v pořadí (i_1, i_2, \dots, i_n) rozumíme každou dvojici čísel i_r, i_s takovou, že $r < s$ a zároveň $i_r > i_s$ (tj. větší číslo se v pořadí vyskytuje před menším číslem).

Permutace

Permutací π množiny $\{1, 2, \dots, n\}$ rozumíme každou bijekci množiny $\{1, 2, \dots, n\}$.

Permutaci π zapisujeme pomocí matice typu $(2, n)$ tvaru

$$\begin{pmatrix} i_1 & i_2 & \dots & i_n \\ j_1 & j_2 & \dots & j_n \end{pmatrix},$$

ve které první řádek nazýváme pořadím vzorů, druhý řádek pořadím obrazů a pro každé $x \in \{1, 2, \dots, n\}$ je $\pi(i_x) = j_x$. Množinu všech permutací množiny $\{1, 2, \dots, n\}$ značíme S_n .

Inverzní zobrazení π^{-1} k permutaci π nazýváme inverzní permutací k permutaci π . Říkáme, že permutace je v základním tvaru, jestliže pořadí vzorů je $(1, 2, \dots, n)$.

Inverzní permutace

Inverzní permutaci vytvoříme výměnou řádků.

Znaménko permutace π

Znaménkem permutace π rozumíme celé číslo $(-1)^{k+m}$, kde k je počet všech inverzí v pořadí vzorů a m počet všech inverzí v pořadí obrazů. Znaménko permutace π značíme $\text{sign } \pi$. Je-li $\text{sign } \pi = 1$ řekneme, že permutace π je sudá, pokud $\text{sign } \pi = -1$ je permutace π lichá.

Příklad 16.

Určeme znaménko permutace $\begin{pmatrix} 3, 4, 1, 2 \\ 1, 4, 3, 2 \end{pmatrix}$.

Můžeme postupovat dvěma způsoby. Bud' určíme počet inverzí v pořadí vzorů a v pořadí obrazů (a), nebo nejprve zapíšeme permutaci v základním tvaru (b). Tedy

a) inverze v pořadí vzorů: $(3, 4, 1, 2) \quad 2 + 2 + 0 + 0 = 4$

inverze v pořadí obrazů $(1, 4, 3, 2) \quad 0 + 2 + 1 + 0 = 3$

Znaménko permutace je $(-1)^{4+3} = -1$

b) permutaci zapsaná v základním tvaru je $\begin{pmatrix} 1, 2, 3, 4 \\ 3, 2, 1, 4 \end{pmatrix}$. Inverzí v pořadí vzorů je tedy 0 a

v pořadí obrazů $2 + 1 + 0 + 0 = 3$, proto znaménko permutace je $(-1)^3 = -1$.

Determinant matice A

Bud' $A = (a_{ij})$ čtvercová matice n -tého řádu nad tělesem T . Determinantem matice A rozumíme prvek (číslo) $\det A$ z tělesa T , pro který platí:

$$\det A = \sum_{\pi \in S_n} \text{sign} \left(\begin{matrix} 1, 2, \dots, n \\ s_1, s_2, \dots, s_n \end{matrix} \right) a_{1s_1} a_{2s_2} \dots a_{ns_n}.$$

Jsou-li $\underline{a}_1, \underline{a}_2, \dots, \underline{a}_n$ řádkové (resp. sloupcové) vektory matice A , píšeme místo $\det A$ též $\det(\underline{a}_1, \underline{a}_2, \dots, \underline{a}_n)$.

Jinak definováno: Determinantem n -tého stupně matice

$$A = \begin{pmatrix} a_{11}, a_{12}, \dots, a_{1n} \\ a_{21}, a_{22}, \dots, a_{2n} \\ \dots \dots \dots \\ a_{n1}, a_{n2}, \dots, a_{nn} \end{pmatrix}$$

nazýváme číslo

$$\det A = \sum (-1)^r a_{1k_1} a_{2k_2} \dots a_{nk_n},$$

kde se sčítá přes všechny permutace (k_1, k_2, \dots, k_n) čísel $1, 2, \dots, n$ a kde r udává počet inverzí v permutaci (k_1, k_2, \dots, k_n) .

- Determinant matice A je součet součinů; v každém součinu se vyskytuje z každého řádku i sloupce právě jeden prvek. Na druhé straně každý prvek řádku či sloupce se vyskytuje aspoň v jednom sčítanci.
- Determinant trojúhelníkové matice je roven součinu prvků na diagonále.
- Vznikne-li matice B ze čtvercové matice A n -tého řádu výměnou dvou řádků, resp. sloupců, potom $\det B = -\det A$.
- Platí $\det A = \det A^T$.
- Věta o součtu determinantů:
 $\det(\underline{a}_1, \underline{a}_2, \dots, \underline{a}_{i-1}, \underline{a}_i + \underline{b}_i, \underline{a}_{i+1}, \dots, \underline{a}_n) = \det(\underline{a}_1, \dots, \underline{a}_i, \dots, \underline{a}_n) + \det(\underline{a}_1, \dots, \underline{b}_i, \dots, \underline{a}_n)$
- Věta o vytýkání konstanty ze řádku:
 $\det(\underline{a}_1, \underline{a}_2, \dots, \underline{a}_{i-1}, \alpha \underline{a}_i, \underline{a}_{i+1}, \dots, \underline{a}_n) = \alpha \cdot \det(\underline{a}_1, \underline{a}_2, \dots, \underline{a}_{i-1}, \underline{a}_i, \underline{a}_{i+1}, \dots, \underline{a}_n)$
- Bud' A čtvercová matice stupně n . Jestliže matice B vznikne z matice A vynásobením libovolného řádku prvkem $c \in T$, pak $\det B = c \cdot \det A$.
- Věta o součinu dvou determinantů
 $\det(AB) = \det A \cdot \det B$
- Hodnota determinantu se nezmění, jestliže k danému řádku, resp. sloupci přičteme libovolnou lineární kombinaci ostatních řádků, resp. sloupců.
- Determinant regulární (singulární) matice je vždy různý od nuly (roven nule).

Příklad 17.

Spočtěme determinant pátého stupně

$$\begin{vmatrix} 2 & 1 & -1 & 2 & -1 \\ -4 & 3 & 2 & -1 & 1 \\ 3 & 5 & -2 & 1 & -2 \\ 2 & 2 & -1 & 3 & -1 \\ -1 & 2 & 3 & 1 & 3 \end{vmatrix}$$

$$\begin{vmatrix} 2 & 1 & -1 & 2 & -1 \\ -4 & 3 & 2 & -1 & 1 \\ 3 & 5 & -2 & 1 & -2 \\ 2 & 2 & -1 & 3 & -1 \\ -1 & 2 & 3 & 1 & 3 \end{vmatrix} \stackrel{1}{=} \begin{vmatrix} 2 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ -10 & 3 & 5 & -7 & 4 \\ -7 & 5 & 3 & -9 & 3 \\ -2 & 2 & 1 & -1 & 1 \\ -5 & 2 & 5 & -3 & 5 \end{vmatrix} \stackrel{2}{=} - \begin{vmatrix} -10 & 5 & -7 & 4 \\ -7 & 3 & -9 & 3 \\ -2 & 1 & -1 & 1 \\ -5 & 5 & -3 & 5 \end{vmatrix} \stackrel{1}{=} \\ \stackrel{1}{=} - \begin{vmatrix} -2 & 1 & -3 & 4 \\ -1 & 0 & -6 & 3 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \\ 5 & 0 & 2 & 5 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} -2 & 1 & -3 \\ -1 & 0 & -6 \\ 5 & 0 & 2 \end{vmatrix} = - \begin{vmatrix} -1 & -6 \\ 5 & 2 \end{vmatrix} = -28$$

1. elementární transformace sloupců matice

2. (Laplaceův) rozvoj podle prvního řádku

Minor (subdeterminant)

Minorem (subdeterminantem) M_{ij} z čtvercové matice A příslušným prvku a_{ij} rozumíme determinant matice, která vznikne z matice A vynecháním i -tého řádku a j -tého sloupce.

Buď $A = (a_{ij})$ matice typu (m, n) . Každou matici B , která vznikne z A vynecháním některých (libovolných) řádků a některých sloupců, nazýváme dílčí maticí matice A . Determinant každé čtvercové dílčí matice nazýváme subdeterminantem matice A . Je-li A čtvercová matice stupně n , pak vynecháním libovolných k řádků, $k < n$, a libovolných k sloupců z matice A dostaneme dílčí čtvercovou matici stupně $n - k$. Determinant každé takové dílčí matice nazýváme subdeterminantem matice A stupně $n - k$. Subdeterminant stupně $n - 1$ vyniklý vynecháním i -tého řádku a j -tého sloupce označíme M_{ij} . Prvek $A_{ij} = (-1)^{i+j} M_{ij}$ nazýváme algebraickým doplňkem prvku a_{ij} .

Cramerovo pravidlo

Je-li matice A regulární, pak rozšířená matice má právě jedno řešení jež se vypočítá

$$x_i = \frac{\det A_i}{\det A},$$

kde matice A_i vznikne z matice A nahrazením i -tého sloupce pravými stranami.

Příklad 18.

Pomocí Cramerova pravidla řešme soustavu

$$\begin{array}{rrcrcl}
2x_1 & +2x_2 & -x_3 & +x_4 & = & 4 \\
4x_1 & +3x_2 & -x_3 & +2x_4 & = & 6 \\
8x_1 & +5x_2 & -3x_3 & +4x_4 & = & 12 \\
3x_1 & +3x_2 & -2x_3 & +2x_4 & = & 6
\end{array}$$

$$\begin{aligned}
\det \underline{A} &= \begin{vmatrix} 2 & 2 & -1 & 1 \\ 4 & 3 & -1 & 2 \\ 8 & 5 & -3 & 4 \\ 3 & 3 & -2 & 2 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 2 & 2 & -1 & 1 \\ 0 & -1 & 1 & 0 \\ 0 & -3 & 1 & 0 \\ -1 & -1 & 0 & 0 \end{vmatrix} = (-1)^{1+4} 1 \cdot \begin{vmatrix} 0 & -1 & 1 \\ 0 & -3 & 1 \\ -1 & -1 & 0 \end{vmatrix} = \\
&= (-1)(-1)^{3+1}(-1) \cdot \begin{vmatrix} -1 & 1 \\ -3 & 1 \end{vmatrix} = -1 - (-3) = \underline{\underline{2}}
\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
\det \underline{A}_1 &= \begin{vmatrix} 4 & 2 & -1 & 1 \\ 6 & 3 & -1 & 2 \\ 12 & 5 & -3 & 4 \\ 6 & 3 & -2 & 2 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 4 & 2 & -1 & 1 \\ 6 & 3 & -1 & 2 \\ 12 & 5 & -3 & 4 \\ 0 & 0 & -1 & 0 \end{vmatrix} = (-1)^{4+3}(-1) \cdot \begin{vmatrix} 4 & 2 & 1 \\ 6 & 3 & 2 \\ 12 & 5 & 4 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 4 & 2 & 1 \\ -2 & -1 & 0 \\ -4 & -3 & 0 \end{vmatrix} = \\
&= (-1)^{1+3} 1 \cdot \begin{vmatrix} -2 & -1 \\ -4 & -3 \end{vmatrix} = 6 - 4 = \underline{\underline{2}}
\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
\det \underline{A}_2 &= \begin{vmatrix} 2 & 4 & -1 & 1 \\ 4 & 6 & -1 & 2 \\ 8 & 12 & -3 & 4 \\ 3 & 6 & -2 & 2 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 2 & 4 & -1 & 1 \\ 0 & -2 & 1 & 0 \\ 0 & -4 & 1 & 0 \\ -1 & -2 & 0 & 0 \end{vmatrix} = (-1)^{1+4} 1 \cdot \begin{vmatrix} 0 & -2 & 1 \\ 0 & -4 & 1 \\ -1 & -2 & 0 \end{vmatrix} = \\
&= (-1)(-1)^{1+3}(-1) \cdot \begin{vmatrix} -2 & 1 \\ -4 & 1 \end{vmatrix} = -2 - (-4) = \underline{\underline{2}}
\end{aligned}$$

$$\det \underline{A}_3 = \begin{vmatrix} 2 & 2 & 4 & 1 \\ 4 & 3 & 6 & 2 \\ 8 & 5 & 12 & 4 \\ 3 & 3 & 6 & 2 \end{vmatrix} = \underline{\underline{-2}}; \quad \det \underline{A}_4 = \begin{vmatrix} 2 & 2 & -1 & 4 \\ 4 & 3 & -1 & 6 \\ 8 & 5 & -3 & 12 \\ 3 & 3 & -2 & 6 \end{vmatrix} = \underline{\underline{-2}}$$

$$x_1 = \frac{\det \underline{A}_1}{\det \underline{A}} = \frac{2}{2} = 1, \quad x_2 = \frac{\det \underline{A}_2}{\det \underline{A}} = \frac{2}{2} = 1, \quad x_3 = \frac{\det \underline{A}_3}{\det \underline{A}} = \underline{\underline{-1}}, \quad x_4 = \frac{\det \underline{A}_4}{\det \underline{A}} = \underline{\underline{-1}}$$

Zkouška:

$$L_1 = 2 \cdot 1 + 2 \cdot 1 - (-1) + (-1) = 4, \quad P_1 = 4, \quad L_1 = P_1$$

$$L_2 = 4 \cdot 1 + 3 \cdot 1 - (-1) + 2(-1) = 6, \quad P_2 = 6, \quad L_2 = P_2$$

$$L_3 = 8 \cdot 1 + 5 \cdot 1 - 3(-1) + 4(-1) = 12, \quad P_3 = 12, \quad L_3 = P_3$$

$$L_4 = 3 \cdot 1 + 3 \cdot 1 - 2(-1) + 2(-1) = 6, \quad P_4 = 6, \quad L_4 = P_4$$

Vektorový prostor

Vektorový prostor

Nechť T je [těleso](#), V množina. Uspořádanou trojici $(V, +, \cdot)$, kde $+$ je vnitřní operace na V (tj. zobrazení $V \times V \rightarrow V$), \cdot vnější operace na V nad T (tj. zobrazení $T \times V \rightarrow V$), nazveme vektorovým prostorem nad tělesem T , jestliže:

^a $(V, +)$ je [komutativní grupa](#),

^b vnější operace \cdot splňuje tyto podmínky :

$$\forall \alpha \in T \forall a, b \in V : \alpha \cdot (a + b) = \alpha \cdot a + \alpha \cdot b,$$

$$\forall \alpha, \beta \in T \forall a \in V : (\alpha + \beta) \cdot a = \alpha \cdot a + \beta \cdot a,$$

$$\forall \alpha, \beta \in T \forall a \in V : (\alpha \cdot \beta) \cdot a = \alpha \cdot (\beta \cdot a),$$

$$\forall a \in V : 1 \cdot a = a \quad (1 \text{ je jednotkový prvek z } T)$$

Ve vektorovém prostoru $V(T)$ platí:

^a $\forall a \in V : 0 \cdot a = 0$ (0 je nulový skalár)

^b $\forall \alpha \in T : \alpha \cdot 0 = 0$

^c $\alpha \cdot a = 0 \Leftrightarrow (\alpha = 0 \vee a = 0)$

^d $\forall a \in V : -a = (-1) \cdot a$

- Nejjednodušším příkladem vektorového prostoru je tzv. triviální nebo nulový vektorový prostor $\{0\}$, skládající se pouze z nulového vektoru.

Příklad 19. Příklady vektorových prostorů

1. Těleso T spolu s operacemi sčítání a násobení definovanými na T je vektorový prostor nad T .
2. Speciálně těleso reálných čísel je vektorový prostor nad R (reálný vektorový prostor)
3. Množina P všech kladných reálných čísel spolu s operacemi \circ a \bullet , kde

$$\underline{u} \circ \underline{v} = \underline{uv}, \quad r \bullet \underline{u} = \underline{u}^r, \quad \underline{u}, \underline{v} \in P, r \in R, \text{ je reálný vektorový prostor}$$

4. Na množině T^n všech uspořádaných n -tic prvků z T definujeme operace

$$(a_1, a_2, \dots, a_n) + (b_1, b_2, \dots, b_n) = (a_1 + b_1, a_2 + b_2, \dots, a_n + b_n)$$

$$r(a_1, a_2, \dots, a_n) = (ra_1, ra_2, \dots, ra_n)$$

Množina T^n je pak vektorovým prostorem nad T , který nazýváme aritmetickým vektorovým prostorem nad T .

Vektorový podprostor

Nechť W je neprázdna podmnožina vektorového prostoru $(V, +, \cdot)$. Uspořádanou trojici $(W, +, \cdot)$ nazveme (vektorovým) podprostorem prostoru $V(T)$, jestliže platí:

^a $\forall a, b \in W : a + b \in W$

^b $\forall \alpha \in T \forall a \in W : a \cdot \alpha \in W$

Průnik libovolného neprázdného systému podprostorů vektorového prostoru V je opět podprostorem prostoru V .

Lineární obal

Def.I Necht' a_1, a_2, \dots, a_n jsou vektory z vektorového prostoru $V(T)$. Množinu

$$M = \{\alpha_1 a_1 + \alpha_2 a_2 + \dots + \alpha_n a_n; \alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_n \in T\}$$

nazýváme podprostorem (lineárním obalem) generovaným vektory a_1, a_2, \dots, a_n a značíme $[a_1, a_2, \dots, a_n]$. O množině $\{a_1, a_2, \dots, a_n\}$ říkáme, že generuje množinu M nebo že je to množina generátorů podprostoru M .

Def.II Buď M podmnožina vektorového prostoru V . Průnik všech podprostorů prostoru V , obsahujících množinu M , nazýváme lineárním obalem množiny M a značíme $[M]$.

• Buď M podmnožina vektorového prostoru V . Pak platí:

^a je-li $M = 0$, je $[M] = 0$

^b je-li $M \neq 0$, pak $[M]$ je množina všech lineárních kombinací $\sum_{i=1}^n r_i \underline{u}_i$, kde

$$\underline{u}_i \in M, i = 1, 2, \dots, n.$$

Úpravy generátorů

Necht' a_1, a_2, \dots, a_n jsou vektory z vektorového prostoru $V_n(T)$, $M = [a_1, a_2, \dots, a_n]$.

Provedeme-li na skupinu vektorů a_1, a_2, \dots, a_n některou z následujících změn, dostaneme novou skupinu vektorů, která generuje stejný podprostor M :

^a změna pořadí vektorů,

^b nahrazení libovolného vektoru z M jeho α -násobkem, kde $\alpha \in T, \alpha \neq 0$,

^c nahrazení libovolného vektoru z M jeho součtem s lineární kombinací ostatních vektorů z M ,

^d vynechání vektoru, který je lineární kombinací ostatních vektorů,

^e přidání vektoru, který je lineární kombinací vektorů z M .

Steinitzova věta

Necht' vektory a_1, a_2, \dots, a_n generují vektorový prostor $V(T)$. Necht' vektory b_1, b_2, \dots, b_k z $V(T)$ jsou lineárně nezávislé. Pak platí:

^a $k \leq n$

^b existuje $n - k$ vektorů a_i z $\{a_1, a_2, \dots, a_n\}$, které spolu s vektory b_1, b_2, \dots, b_k generují $V(T)$.

Konečněrozměrný vektorový prostor

Jestliže existují vektory $a_1, a_2, \dots, a_k \in V(T)$ takové, že $V(T) = [a_1, a_2, \dots, a_k]$, je tento prostor konečněrozměrný.

Báze

Necht' $V(T)$ je konečněrozměrný prostor. Podmnožinu $\{a_1, a_2, \dots, a_n\} \subset V(T)$ nazveme bází vektorového prostoru $V(T)$, jestliže platí:

^a a_1, a_2, \dots, a_n jsou lineárně nezávislé,

^b $[a_1, a_2, \dots, a_n] = V(T)$, tj. generují $V(T)$

Dimenze

Nechť $V(T)$ je konečněrozměrný vektorový prostor. Dimenzí nenulového prostoru $V(T)$ nazýváme počet prvků některé jeho báze. Dimenze nulového vektorového prostoru je 0. Dimenze nekonečněrozměrného vektorového prostoru je ∞ . Dimenzi vektorového prostoru $V(T)$ značíme $\dim V(T)$.

Souřadnice vektoru vzhledem k bázi

Označme B skupinu vektorů $\{a_1, a_2, \dots, a_n\}$ v tomto pořadí a necht' B je báze vektorového prostoru $V(T)$, $a \in V(T)$. Uspořádanou n -tici skalárů $(\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_n)$ takovou, že platí

$$a = \alpha_1 a_1 + \alpha_2 a_2 + \dots + \alpha_n a_n,$$

nazýváme souřadnicemi vektoru \underline{a} vzhledem k bázi B . Píšeme

$$\underline{a}_B = (\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_n)$$

Součet podprostorů

^a Necht' U, W jsou podprostory vektorového prostoru $V(T)$. Podprostor $U + W$ nazýváme **lineárním součtem** podprostorů U, W .

^b Necht' $U \cap W = \{0\}$. Potom lineární součet $U + W$ nazýváme **direktním součtem** podprostorů U, W a píšeme $U \oplus W$.

- Necht' $U = [a_1, a_2, \dots, a_n]$, $W = [b_1, b_2, \dots, b_k]$ jsou podprostory vektorového prostoru $V(T)$. Pak platí: $U + W = [a_1, a_2, \dots, a_n, b_1, b_2, \dots, b_k]$
- Necht' U, W jsou podprostory konečněrozměrného vektorového prostoru $V(T)$. Pak platí: $\dim U + \dim W = \dim (U + W) + \dim (U \cap W)$

Příklad 20.

Rozhodněme zda množina W tvoří podprostor vektorového prostoru $V_3(R)$.

$$W = \{(x, y, 1) \in V_3(R)\}$$

Musíme ověřit podmínky [vektorového podprostoru](#).

$$(0, 0, 0) \in W \Rightarrow W \neq 0$$

$$(x_1, y_1, 1) + (x_2, y_2, 1) = (x_1 + x_2, y_1 + y_2, 2) \notin W$$

$$\alpha(x, y, 1) = (\alpha x, \alpha y, \alpha) \notin W$$

tedy W netvoří podprostor vektorového prostoru $V_3(R)$.

Příklad 21.

Určeme bázi a dimenzi vektorového prostoru generovaného vektory

$$\underline{u}_1 = (2, 0, 1, 3, -1), \underline{u}_2 = (1, 1, 0, -1, 1), \underline{u}_3 = (0, -2, 1, 5, -3), \underline{u}_4 = (1, -3, 2, 9, -5)$$

z aritmetického vektorového prostoru R^5 .

Nejprve zjistíme, zda vektory $\underline{u}_1, \underline{u}_2, \underline{u}_3, \underline{u}_4$ nejsou lineárně nezávislé, tj. zda netvoří bázi daného vektorového prostoru. Řešíme tedy rovnici $c_1 \underline{u}_1 + c_2 \underline{u}_2 + c_3 \underline{u}_3 + c_4 \underline{u}_4 = \underline{0}$, kterou lze přepsat na soustavu

$$\begin{aligned} 2c_1 + c_2 + c_4 &= 0 \\ c_2 - 2c_3 - 3c_4 &= 0 \\ c_1 + c_3 + 2c_4 &= 0 \\ 3c_1 - c_2 + 5c_3 + 9c_4 &= 0 \\ -c_1 + c_2 - 3c_3 - 5c_4 &= 0 \end{aligned}$$

Užitím Gaussovy eliminační metody zjistíme, že tato soustava je ekvivalentní se soustavou

$$\begin{aligned} -c_1 + c_2 - 3c_3 - 5c_4 &= 0 \\ c_2 - 2c_3 - 3c_4 &= 0 \end{aligned}$$

kteřá má zřejmě nekonečně mnoho řešení závislých na 2 parametrech.

Množinu všech řešení soustavy lze zapsat např. ve tvaru

$$\{(-c_3 - 2c_4, 2c_3 + 3c_4, c_3, c_4); c_3, c_4 \in R\}.$$

To znamená, že např. pro $c_3 = c_4 = 1$ je $(-3, 5, 1, 1)$ jedním z řešení soustavy, takže

$-3\underline{u}_1 + 5\underline{u}_2 + \underline{u}_3 + \underline{u}_4 = \underline{0}$. Vektory $\underline{u}_1, \underline{u}_2, \underline{u}_3, \underline{u}_4$ jsou tedy lineárně závislé a bázi daného vektorového prostoru netvoří. Podobně i vektory $\underline{u}_1, \underline{u}_2, \underline{u}_4$ jsou lineárně závislé, neboť $-2\underline{u}_1 + 3\underline{u}_2 + \underline{u}_4 = \underline{0}$. Vektory $\underline{u}_1, \underline{u}_2$ jsou již lineárně nezávislé, protože $k_1 \underline{u}_1 + k_2 \underline{u}_2 = \underline{0}$ právě tehdy, když $k_1 = k_2 = 0$.

Množina $B = \{\underline{u}_1, \underline{u}_2\} = \{(2, 0, 1, 3, -1), (1, 1, 0, -1, 1)\}$ je tedy bázi daného vektorového prostoru a jeho dimenze je rovna 2.

Jinou bázi téhož vektorového prostoru určíme jednodušším způsobem úpravou matice

$$\begin{aligned} \underline{A} = \begin{pmatrix} \underline{u}_1 \\ \underline{u}_2 \\ \underline{u}_3 \\ \underline{u}_4 \end{pmatrix} &= \begin{pmatrix} 2 & 0 & 1 & 3 & -1 \\ 1 & 1 & 0 & -1 & 1 \\ 0 & -2 & 1 & 5 & -3 \\ 1 & -3 & 2 & 9 & -5 \end{pmatrix} \approx \begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 & -1 & 1 \\ 0 & -2 & 1 & 5 & -3 \\ 0 & -2 & 1 & 5 & -3 \\ 0 & -4 & 2 & 10 & -6 \end{pmatrix} \approx \\ &\approx \begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 & -1 & 1 \\ 0 & -2 & 1 & 5 & -3 \end{pmatrix} = \underline{A}^* \end{aligned}$$

Řádky matice \underline{A}^* jsou lineárně nezávislé vektory, které tvoří bázi daného vektorového prostoru.

Euklidovské vektorové prostory

Euklidovský vektorový prostor

Vektorový prostor $(E, +, \cdot)$ nad R nazýváme euklidovským vektorovým prostorem, jestliže existuje zobrazení $g : E \times E \rightarrow R$ takové, že pro libovolné vektory $a, b, c \in E$ a libovolné reálné číslo α platí:

$$\begin{aligned} &^a g(a, b) = g(b, a) \\ &^b g(a + b, c) = g(a, c) + g(b, c) \\ &^c g(\alpha a, c) = \alpha g(a, c) \\ &^d g(a, a) \geq 0, g(a, a) = 0 \Leftrightarrow a = 0 \end{aligned}$$

Zobrazení g nazýváme skalárním součinem.

Úmluva: Euklidovský vektorový prostor $(E, +, \cdot)$ se skalárním součinem g budeme v dalším textu značit (E, g) .

V euklidovském vektorovém prostoru (E, g) platí:

$$\begin{aligned} &^a \|\alpha a\| = |\alpha| \|a\| \\ &^b \|a\| \geq 0; \quad \|a\| = 0 \Leftrightarrow a = 0 \\ &^c |g(a, b)| \leq \|a\| \|b\| \text{ (Schwartzova nerovnost)} \\ &^d \|a + b\| \leq \|a\| + \|b\| \text{ (trojúhelníková nerovnost)} \end{aligned}$$

Velikost vektorů a jimi sevřeného úhlu

Necht' (E, g) je euklidovský vektorový prostor, $a, b \in E$.

Délkou (velikostí, normou) vektoru a nazýváme reálné číslo

$$\|a\| = \sqrt{g(a, a)}.$$

Velikost ρ úhlu mezi vektory a, b definujeme takto:

$$\cos \rho = \frac{g(a, b)}{\|a\| \cdot \|b\|} \text{ pro } a \neq 0, b \neq 0, \rho \in \langle 0, \pi \rangle$$

$$\cos \rho = 0 \text{ pro } a = 0 \text{ nebo } b = 0.$$

Jestliže platí $\cos \rho = 0$, nazýváme vektory a, b kolmými (ortogonálními) a píšeme $a \perp b$.

Ortogonalní doplněk

Necht' (E, g) je euklidovský vektorový prostor, M podmnožina E . Ortogonálním doplňkem množiny M nazýváme množinu

$$M^\perp = \{a \in E; \forall b \in M : a \perp b\}$$

Vektory ortogonální a ortonormální

Necht' a_1, a_2, \dots, a_k jsou vektory z euklidovského vektorového prostoru (E, g) .

Vektory a_1, a_2, \dots, a_k nazýváme ortogonálními, jestliže $a_i \perp a_j$ pro všechna $i \neq j$. Vektory

a_1, a_2, \dots, a_k nazýváme ortonormální, jestliže jsou navzájem ortogonální a $\|a_i\| = 1, 1 \leq i \leq k$.

Ortogonalní (ortonormální) báze

Nechť (E, g) je n -rozměrný euklidovský vektorový prostor, $B = \{a_1, a_2, \dots, a_n\}$ jeho báze. Jsou-li vektory a_1, a_2, \dots, a_n navzájem ortogonální, resp. ortonormální, nazýváme B ortogonální, resp. ortonormální bází.

Příklad 22.

Nechť V je podprostor aritmetického vektorového prostoru R^3 se skalárním součinem takový, že

$$V = [\{(2,1,3), (4,2,0)\}].$$

Určeme: ^a ortogonální bázi ve V , která není ortonormální

^b ortogonální doplněk V^\perp v prostoru R^3

^c ortonormální bázi ve V

^d ortonormální bázi ve V^\perp .

^a Vektory $\underline{u}_1 = (2,1,3)$ a $\underline{u}_2 = (4,2,0)$, které generují vektorový prostor V , jsou zřejmě lineárně nezávislé, takže množina $\{\underline{u}_1, \underline{u}_2\}$ je bází tohoto podprostoru. Tato báze však není ortogonální, neboť $\underline{u}_1 \cdot \underline{u}_2 = 2 \cdot 4 + 1 \cdot 2 + 3 \cdot 0 = 10 \neq 0$. Abychom dostali ortogonální bázi, nahradíme např. vektor \underline{u}_2 vektorem $\underline{w} \in V$ takovým, že $\underline{u}_1 \cdot \underline{w} = 0$.

Protože $\underline{w} \in V$, musí existovat čísla $a_1, a_2 \in R$ taková, že $\underline{w} = a_1 \underline{u}_1 + a_2 \underline{u}_2$.

Platí tedy $\underline{u}_1 \cdot (a_1 \underline{u}_1 + a_2 \underline{u}_2) = 0$, takže $a_1 (\underline{u}_1 \cdot \underline{u}_1) + a_2 (\underline{u}_1 \cdot \underline{u}_2) = 0$.

K určení vektoru \underline{w} stačí najít libovolné nenulové řešení této rovnice.

Proto zvolíme např. $a_2 = 1$.

Potom $a_1 = \frac{-(\underline{u}_1 \cdot \underline{u}_2)}{\underline{u}_1 \cdot \underline{u}_1}$; po dosazení $a_1 = \frac{-(2,1,3) \cdot (4,2,0)}{(2,1,3) \cdot (2,1,3)} = -\frac{5}{7}$.

Hledaný vektor $\underline{w} = -\frac{5}{7}(2,1,3) + (4,2,0) = \left(\frac{18}{7}, \frac{9}{7}, -\frac{15}{7}\right)$.

Množina $B = \{\underline{u}_1, \underline{w}\} = \left\{(2,1,3), \left(\frac{18}{7}, \frac{9}{7}, -\frac{15}{7}\right)\right\}$ je tedy ortogonální bází prostoru V , která není ortonormální, neboť např. $\underline{u}_1 \cdot \underline{u}_1 = 14 \neq 1$. Jinou ortogonální bází prostoru V , která není ortonormální je množina $B' = \{(2,1,3), (6,3,-5)\}$.

^b Ortogonalním doplněkem V^\perp podprostoru V v prostoru R^3 , je množina všech vektorů z R^3 ortogonálních na vektory $\underline{u}_1, \underline{u}_2$.

Tedy $V^\perp = \left\{ \underline{u} = (\underline{u}_1, \underline{u}_2, \underline{u}_3) \in R^3; \underline{u} \cdot (2,1,3) = 0 \wedge \underline{u} \cdot (4,2,0) = 0 \right\}$.

Pro každý vektor $\underline{u} \in V^\perp$ tedy musí platit

$$2u_1 + u_2 + 3u_3 = 0$$

$$4u_1 + 2u_2 = 0$$

Tato soustava má nekonečně mnoho řešení závislých na jednom parametru. Množinu řešení lze zapsat například ve tvaru

$$\{(u_1, -2u_2, 0), u_1 \in R\}.$$

Tedy $V^\perp = \left\{ \underline{u} \in R^3; \underline{u} = (u_1, -2u_2, 0) \right\}$.

^z Ortonormální bázi vektor. prostoru V získáme např. z báze $B' = \{\underline{u}_1, \underline{w}'\} = \{(2,1,3), (6,3,-5)\}$, která je pouze ortogonální tak, že z vektorů $\underline{u}_1, \underline{w}'$ vytvoříme vektory jednotkové:

$$\frac{\underline{u}_1}{|\underline{u}_1|} = \frac{1}{\sqrt{\underline{u}_1 \cdot \underline{u}_1}} \cdot \underline{u}_1 = \frac{1}{14} \cdot (2,1,3)$$

$$\frac{\underline{w}_1}{|\underline{w}_1|} = \frac{1}{\sqrt{\underline{w}_1 \cdot \underline{w}_1}} \cdot \underline{w}_1 = \frac{1}{\sqrt{70}} \cdot (6,3,-5)$$

Množina $\left\{ \frac{1}{14} \cdot (2,1,3), \frac{1}{\sqrt{70}} \cdot (6,3,-5) \right\}$ je tedy ortonormální bázi vektorového prostoru V .

^d Vzhledem k tomu, že dimenze vektorového prostoru R^3 je rovna 3 a dimenze jejího podprostoru V je rovna 2, musí být dimenze podprostoru V^\perp rovna $3 - 2 = 1$. To znamená, že libovolný nenulový vektor z V^\perp tvoří bázi V^\perp . Uvažujme např. bázi $\{(1,-2,0)\}$. Tato báze zřejmě není ortonormální, neboť $(1,-2,0) \cdot (1,-2,0) = 5 \neq 1$. Ortonormální bázi bude tvořit jednotkový vektor z V^\perp , tedy vektor

$$\frac{1}{\sqrt{(1,-2,0) \cdot (1,-2,0)}} \cdot (1,-2,0) = \left(\frac{1}{\sqrt{5}}, -\frac{2}{\sqrt{5}}, 0 \right).$$

Ortonormální bázi prostoru V^\perp je tedy množina $\left(\frac{1}{\sqrt{5}}, -\frac{2}{\sqrt{5}}, 0 \right)$.

Pamatujme:

„I kdyby byl naším údělem dlouhý život, bylo by nutné šetrně si rozdělit čas, aby stačil na nezbytné záležitosti. Jaké šílenství učit se zbytečnosti v tak velké časové tísní, v níž jsme.“

Seneca

Lineární zobrazení, isomorfismus vektorových prostorů

Lineární zobrazení

Nechť $V(T)$, $V'(T)$ jsou vektorové prostory nad týmž tělesem T . Zobrazení $\rho: V \rightarrow V'$ se nazývá lineární zobrazení, jestliže pro libovolné $a, b \in V$, $\alpha \in T$ platí:

$$\stackrel{a}{\rho(\underline{a} + \underline{b})} = \rho(\underline{a}) + \rho(\underline{b}) \text{ (zobrazení se nazývá aditivní)}$$

$$\stackrel{b}{\rho(\alpha \underline{a})} = \alpha \rho(\underline{a}) \text{ (zobrazení je homogenní)}$$

- Obraz lineární kombinace vektoru z V je roven lineární kombinaci jejich obrazů se stejnými koeficienty.

Jádro a obraz zobrazení ρ

Nechť $\rho: V(T) \rightarrow V'(T)$ je lineární zobrazení. Množina $\ker \rho = \{a \in V; \rho(a) = o\}$ se nazývá jádro zobrazení ρ , množina $\text{Im } \rho = \{b \in V'; \exists a \in V : \rho(a) = b\}$ se nazývá obraz zobrazení ρ .

- $\ker \rho$ je podprostor prostoru $V(T)$, $\text{Im } \rho$ je podprostor prostoru $V'(T)$.
- Necht' $\rho: V(T) \rightarrow V'(T)$ je lineární zobrazení a V je konečně rozměrný prostor. Pak platí:

$$\dim(\ker \rho) + \dim(\text{Im } \rho) = \dim V$$

- Necht' $\rho: V(T) \rightarrow V'(T)$ je lineární zobrazení a V je konečně rozměrný prostor. Pak jsou následující podmínky ekvivalentní:

$$a) \rho \text{ je prosté} \quad b) \ker \rho = \{o\} \quad c) \dim(\text{Im } \rho) = \dim V$$

•
•
•

Takto lineární algebra rozhodně nekončí, končí jen má práce.

Použitá literatura

Bican, L.: Lineární algebra, Praha 1979

Bican, L.: Lineární algebra v úlohách, Praha 1979

Kopecký, M.-Emanovský, P.: Sbírká řešených příkladů z algebry, Olomouc 1990

Liebl, P.: Maticová algebra, Praha 1977

Novotná, J.-Trch, M.: Algebra a teoretická aritmetika (Lineární algebra), Praha 1995

Novotná, J.-Trch, M.: Algebra a teoretická aritmetika (Základy algebry), Praha 1993

OBSAH

ELEMENTY LINEÁRNÍ ALGEBRY	0
Základní pojmy	1
Binární relace R	1
Zobrazení	2
Binární operace	2
Grupa	2
Číselné těleso	3
Aritmetický vektor	3
Rovnost dvou aritmetických vektorů	3
Součet dvou aritmetických vektorů	3
α -násobek	3
Nulový aritmetický vektor	3
Lineární kombinace	3
Lineární závislost a nezávislost vektorů	4
Matice	6
Diagonála a diagonální matice	6
Jednotková matice	6
Transponovaná matice	6
Matice symetrická a antisymetrická	7
Trojúhelníková matice	7
Čtvercové matice: regulární \times singulární	7
Řádkový prostor	7
Hodnost matice	7
Elementární úpravy	7
Rovnost matic	8
Součet matic	8
α -násobek matice	9
Součin matic	10
Záměnné matice	10
Frobeniova věta	10
Adjungované matice	11
Inverzní matice	11
Permutace, determinanty a jejich užití	15
Pořadí prvků	15
Inverze v pořadí	15
Permutace	15
Inverzní permutace	15
Znaménko permutace π	15
Determinant matice A	16
Minor (subdeterminant)	17
Cramerovo pravidlo	17
Vektorový prostor	19
Vektorový prostor	19
Vektorový podprostor	19
Lineární obal	20
Úpravy generátorů	20
Steinitzova věta	20
Konečněrozměrný vektorový prostor	20

Báze	20
Dimenze	21
Souřadnice vektoru vzhledem k bázi	21
Součet podprostorů	21
Euklidovské vektorové prostory	23
Euklidovské vektorové prostory	23
Euklidovský vektorový prostor	23
Velikost vektorů a jimi sevřeného úhlu	23
Ortogonalní doplněk	23
Vektory ortogonální a ortonormální	23
Ortogonalní (ortonormální) báze	24
Lineární zobrazení, isomorfismus vektorových prostorů	26
Lineární zobrazení	26
Jádro a obraz zobrazení ρ	26
Použitá literatura	26
OBSAH	27